

Ферид МУХИЌ

РАДИКАЛНА АНТРОПОЛОГИЈА НА БЕРКЛИЕВИОТ ИМАТЕРИ- ЈАЛИЗАМ

(анализа на теоријата на видот формулирана од Џорџ Беркли)

Првиот мотив на овој текст е од најопшт карактер: ниту една класификација, ниту една историска оценка не е дефинитивна! Теориските системи, безбројните доктрини, масивно излеаните монолитни теории се раскрилуваат пред истражувачот на историјата на идеите, разиграни и јасно оцртани како планинските венци и синџири на облаците во сликите со кои се доловува, во древно кинеско сликарство од периодот на Лао Це, Земјата на Бесмртните; убава и уверлива илузија, која секогаш дозволува по нешто ново, дотогаш невидено да се открие, но која никогаш не престанува да ги обесхрабрува оние што сонуваат да ја разберат до крај. За некои наши сетила минатото е засекогаш и загубено. Неговата реконструкција, реинтерпретација, поради тоа, може да претендира само на парцијална веројатност и точност.

Ова, се разбира, автоматски имплицира и постоење на друга, оптимистичка, охрабрувачка страна: доколку ниту една историска реконструкција, ниту едно објаснување на минатото, не е без слабости — доколку, значи, не е комплетно, сеопфатно, без пропусти — тогаш секое ново барање и истражување има смисла и оправданост. Без оглед на периодот, без оглед на дисциплината, односно гранката на науката, без оглед на степенот на постигнатата истраженост: под матните бранови на реката на минатото има безмерни наноси златен песок.

Само по себе се разбира дека оправдувањето на потребата од историски испитувања и реминисценции, нема ништо заедничко со проблемот на изборот на оној сектор од таа голема струја на минатото, во кој истражувачот ќе се нурне. Определувањето и на локацијата, според тоа, се наметнува со истата категоричност.

Начелно, мотивот на ова иследување се сведува на барање а н т р о п о л о ш к и елементи и таму каде што тие., по правило не биле констатирани во постоејниот фонд на историските анализи. Веројатно дека за ова постојат и определени и дејни, значи, претходно внесени,

а ргиогі претпоставени уверувања со кои односните историски рекапитулации сметале како со аксиоми. Ако сметаме дека ниту една теорија не е имуна од определени догматски усвоени постулати, кои никогаш не се предмет на сериозна критичка ревизија, веројатно е дека нема многу да се оддалечиме од фактите.

Еден од најдоминантните постулати во постојните историски иследување од подрачјето на историја на идеите во општествените науки, секако е аксиомот на објективацијата. Според оваа молкома усвоена догма, водечките личности во филозофијата, науката, политиката, по правило стојат во речиси апсолутна субмисивност пред определени објективни контексти. Тие се во служба на свои принципи, свои уверувања, свои интереси, свои идеи и идеологии, свои филозофски системи, свои политички партии... Веќе долго нема никој кој би застанал на страната на човекот, кој би бил во служба на човекот! Подрачјето на историјата, пренатрупано, пренаселено со луѓе, се претворило во поприште на дејствувањето на некои апсолутно објективни сили на кои човекот е само корупка, само нивен минлив епидерм.

Добро е познато дека она што ќе се види често е во голема зависност од оптичкиот инструмент кој се користи. Леќата на објективизацијата на идеологиите и системите, во филозофија по правило ќе даде монументални, големи прикази, по углед на импересивните мексички мурали; затоа, минуциозен детал, минијатурна, но маестрално изведена поента, по правило ќе отсуствуваат. Проблемот е во тоа што на некои големи слики навистина нема такви детали — но што на некои други ги има — дури, тие можат да бидат и она најбитното за нивното коректно разбирање!

Филозофијата на Џорџ Беркли, се чини, претставува совршен пример на овој друг тип. Таа е, грубо речено, одамна симната од филозофски дневен ред. Доктрината на иматеријализмот, барем во негова презентација, се идентификува со подбивни термини, или пак со констернација; бизарно первертирана егзибиција на празен логички формализам кој се осамостоил од стварноста, од традицијата, од човекот. Консеквенцата на солипсизмот — имплицирана во Берклиевiot субјективен идеализам — како капитален филозофски злостор на Бискупот од Клојн, им ја крева косата на главата на сите филозофски описатели, затоа што, со него, наводно се укинува секаков антрополошки контекст, *in potentia*.

Во конкретната интерпретација на генезата на Берклиевата филозофија, истражувачите ја оптоваруваат совеста на авторот на „Принципите на човечкото познание“, со уште еден горчлив рубин во круната на гревовите: со наполно отсуство на каква и да е научна и филозофска оригиналност. Според нив, овој ирски мислител својата филозофска доктрина ја формулира исклучиво како реакција: тој дејствува без автономна инспирација зашто во неговата филозофија може да се констатира само полемика, негативна интонација.

Навистина човекот, понекогаш, не може доволно далеку да отпаѓа. Беркли отпловил до Род Ајленд, таму поминал три години (1728—1731), га сепак, стрпливите критичари го чекале и го дочекале, како верните Пенелопи својот Одисеј.

Да резимираме:

Филозофијата на Беркли доминантно се оценува како ексцентричен формализам лишен од каква и да е конкретност и било какви антрополошки конотации.

По своја инспирираност таа се вреднува првенствено како опозиција, значи, како неоригинална, полемичка реакција.

Овој труд има за цел да ги преиспита и по можност, да ги доведе во прашање, односно, демантира овие владеечки оценки.

Вака определена, целта директно упратува на постоење одредена предрасуда — упатена против тие владеечки оценки. Еве ја и причината (предрасудата е признаена!): премногу стана обичај филозофските и воопшто, научните резултати, движења и комплекси да се интерпретираат по аналогија со војувањето. Секој е секогаш против некого! Сам против сите! Сите против сите! Хобс уште и би можел да го прими ова како добродојден аргумент за тезата „*bellum omnium contra omnes*“ — објективната историска анализа би морала да покаже повеќе претпазливост и резерви.

Доколку факторот „спротивност“ се сфати во оној радикален контекст како „непомирливост“ (во класичната Ничеова смисла на „*unbedingte Verschiedenheit des Blicks*“), тогаш историјата на идеите, втемелена врз усвојувањето на „спротивноста“ како централна експликативна категорија, би се претворила во една бескрајна репетиција на брутален масакр: оние што следуваат би можеле безмилосно да се пресметнуваат со своите претходници — кои, одамна мртви, молчат беспомошни. Од друга страна, сликата би го форсирала и ефектот на еден бескраен прогрес на идеите, односно, на перманентно напредување во развивањето на една иста идеја (бидејќи, околу различни идеи не може да има спротивставени позиции!), при што секој нареден мислител би бил поумен од својот предходник, што би довело во краен резултат, до еден бесконечен синцир на филозофи од кои *иранош* е совршен незнајко и будала, *послединош* е олицетворен идеал на совршен ум и интелигенција, додека меѓу нив би стоеле останатите во кои глупоста и умот би биле измешани во правилни степенувани пропорции.

Се чини дека апсолутизирањето на факторот „спротивност“ станал веќе еден вид психолошки автоматизам кај поголем број современи истражувачи и дека неовото постоење не дава најдобри теориски резултати, ниту го подобрува разбирањето на определен филозофски период. Обидот да се дистаницирме од овој стереотип треба, секако да води сметка за тоа дека определен концентрат на спротивставувачки импулс никако не може да се елиминира од структурата на човечкото однесување. Меѓутоа, *емојивнош* и *рационалнош* никако не се покрити-

ваат до крај: извесна автономија во нивното дјествување и манифестирање секога е сочувана. Според тоа, ќе настојуваме да го вкалкулираме факторот „спротивност“, бидејќи без него нема целосна автоидентификација на сопствен филозофски систем, односно личен став — но ќе ја релативизираме неговата важност со тоа што ќе го изедначиме со извесна *инијерна демаркациона линија*, како поадекватен корелат на ист психички механизам. Несогласувањето на филозофите не е секогаш лоцирано во нивото на заклучоците, туку тоа е често изразено во рамништето на премисите: но, *in sensu stricto*, тоа веќе и не е спротивставување, туку е напуштање на целиот неприфатлив модел! Во овој случај, богатството на идеите може да се разбере и како нивна различност, а не како бескрајна градација — имено, различните концепции можат да бидат рамноправни по својата иманентна организација и логика, додека спротивставените никако не можат. Историја на филозофијата сèкако е и разгранетост на разлики, а не само гол бастум чии суви глуждови, колку и да се мајсторски обработени, стојат во бесмислена и залудна хиерархија — еден над друг, до врвот на прочуената „отворена спирала“¹.

Според тоа, оперативните принципи на ова испитување се сведуваат на три основни точки: а. секое историско преиспитување оправдано е *per se*; б. постојат филозофии чии поени сè уште не се констатирани; ц. признавање филозофска оригиналност како историска категорија, значи наедно елиминирање или битна релативизација на факторот „спротивност“.

Во изборот на Берклиевата теорија на видот успешно можат да се тестираат и трите предуслови: неговата филозофија е оценета; нејзе ѝ е одречен антрополошки карактер; одреknата е и нејзината оригиналност, бидејќи е вреднувана како опозиција. Присутен е уште и еден чинител: во прилог на овој избор оди имено, тоа што Берклиевата теорија на видот не е доволно обработена дури ни во специјалистички кругови, а некои нејзини можни репрекусии целосно се игнорирани. Затоа, изборот на Берклиевата „Лингвистичка теорија на видот“ (на-таму како кратенка ЛТВ), би можел да биде оправдан и со самите нејзини содржини и импликации.

Местото на Џорџ Беркли во историјата на филозофијата претставува една од ретки оази на оваа наука околу чија прецизна оценка нема никаква полемика. Без дискусија, тој се лоцира како мислител без какво и да е современо практично влијание — една интересна, или, поточно, особеничка личност, чие значење се завршува со неговиот последен спис. Во ова се согласуваат како специјалистите, наши со-

¹ Ова, впрочем, јасно го потврдуваат компаративистичките методи на научното испитување. Апсолутизација на „факторот, спротивставеност“ по правило не се потврдува како оправдана, доколку се имаат предвид резултатите на синтезите на научната и историската евиденција; напротив, со нив се открива често присуство на длабоки сродности во нивото на постулатите со кои се отпочнати најразовидни доктрини и концепции.

временици, луѓе со предимство на долга историска дистанца, така и современиците на Беркли, вклучувајќи ги и оние што му биле толку блиски, што животот го споделиле со него. Така, за Вајтхед, „... Беркли никогаш не успеал да влијае на главните токови на научната мисла. ... а делото на Беркли отпловило низ матицата како никогаш да не било напишано“². Во сличен тон пишува и сопругата на Беркли: „... да градел како што урива, тој (Беркли — Ф. М.) би бил ненадминат градител; но на секој човек му е дадена неговата должност; едни мораат да го разгрнуваат шутот, а другите да градат...“³

Ако и експертот од калибар на Алфред Нортон Вајтхед, и личноста со такво директно познавање на Беркли, какво, несомнено, имала неговата сопруга, се согласуваат дека Беркли не остави ништо во филозофијата од што би можело да се развие некое инспиративно, ново, или актуелно учење, тогаш, се чини, нема никакво место за преиспитување на оваа оценка. Сепак, и во најдврсто поткрепени интерпретации постојат некои слаби места: нема теорија без пукнатина.

Најнапред, да констатираме дека Беркли ја гради својата филозофија во остра опозиција — спротивставување на декартовско-њутновската концепција. Оваа, пак, несомнено одиграла мошне значајна улога во развитокот на науката и формулацијата на нејзините современи резултати. Како е можно теоријата која директно ја оспорува една доминантна научна струја, на некој, макар и негативен начин, и самата да не биде значајна? Особено, ако се знае дека картезијанско-њутновската позиција не е веќе неприкосновена, туку активно оспорувана: не Може ли тоа да биде поен во прилог на реафирмацијата на теоријата која својот критички став кон таа позиција го формулирала меѓу први ако не и прва? Зарем елементите на таа критика не се во онаа мера во која се оправдани, воедно и нукулци на Можното формулирање на една нова теорија, односно, зарем тоа не е причина повеќе за нејзината рехабилитација?

Да видиме, најнапред, во што е основната спротивставеност меѓу декартовското и берклиевско сфаќање, кое е предмет на испитувањето. Во најопшти рамки, станува збор за онтолошката проблематика, за разјаснувањето на вистинската природа на светот, на универзумот. Секако, и кај Декарт и кај Беркли, онтологијата е силно потпрена врз, но и поткрепена со гносеологијата. Меѓутоа, изворното несогласување станува околу принципелното прашање: каква е структурата на светот кој е предмет на нашите сетила? При тоа, вниманието е насочено врз идентификување основен структурален принцип, она внатрешно организационо и функционално начело врз кое светот може рационално да се разбере.

² Alfred Norton Whitehead: Science and the Modern World. Cambridge University Press, 1926, p. 83.

³ Писмото на сопругата Ана Беркли до својот син, во The Worads of George Berkeley, Bishop of Cloyne. Edinburgh, 1948—57 t. VII, стр. 388.

Веројатно ниту еден Декартов исказ не го изразува поопфатно и попрецизно не само неговиот сопствен став, туку и суштината на проблемот, подобро од мислата со која тој го резимира својот филозофски опус:

„Мојата постапка се состои во тоа што Земјата и воопшто целиот видлив Универзум ги опишувам како тие да се само *машина* во која нема ништо друго за испитување освен нејзиниот облик и движењето на нејзините делови“⁴.

Точно стотина години подоцна, во скот на распутот на картезиското механицистичко сфаќање, пишува Беркли:

„Појавите во природата, кои ги афицираат нашите сетила и кои се предмет на разбирањето на разумот, создаваат не само величествена глетка, туку и најкохерентен, најинтересен и најпоучен г о в о р; за ова да биде; овозможено, појавите се организирани, усогласени и рангирани со најдлабока мудрост. Овој ј а з и к или г о в о р го проучуваме со различно внимание и нееднаква умешност. Но, дотаму до каде луѓето ги имаат испитувано и формулирано неговите правила, и до каде можат исправно да ги интерпретираат, може да се рече дека достигнува и нивното познавање на природата на овој јазик“⁵.

Со други зборови, Беркли, формулиран во духот на Декартовиот исказ, би можел да каже:

„Мојата постапка се состои во тоа што Земјата и воопшто целиот видлив Универзиум ги опишувам како тие да се само ј а з и к во кој нема ништо да се испитува освен неговите зборови, нивното значење и граматичките правила“⁶.

Со тоа, овие две концепции остро и јасно се спротивставуваат: наспроти „големата машина на природата“ на Декарт, се создава концепцијата на „универзалниот јазик на природата“ кај Беркли. Дијаметралната спротивност на овие две концепции — механицистичката и лингвистичката — се одразила и во судбините што им биле одредени: Декартовиот модел бил примен со општ ентузијазам во науката, Берклиевиот паднал во заборав.

Основната смисла на Берклиевото ангажирање во теоријата на видот, се состои во стремешот да се оспори механицистичката концепција, догматички наметната во дотогашното решавање на проблемот на видот. Имено, со оглед на применетиот модел на машината, јасно се вклучила геометријата како онаа наука која најдобро се вклопува во објаснувањето на светот, неговите појави и дури начини на кои ние го восприемаме светот. Беркли е убеден дека начинот на кој воопшто е можен — видот, нема ништо заедничко со геометриското објаснување, тукту дека може да се разбере само по аналогија со лингвистиката

⁴ Descartes: Principles of Philosophy. IV, стр. 188. Edinburgh and London 1907.

⁵ G. Berkeley: Stis. sec. 254.

⁶ До ваква формулација дошол С. М. Turbayne, во уводните коментари за изданието на Берклиевите „Works on Vision“. The Library of Liberal Arts, The Bobbs i Merrill Company, Indianapolis 1963. стр. XI. Информирано, стручно и инспиративно пишувањето, овие коментари претставуваат драгоцен прилог во истражувањето на Берклиевата лингвистичка теорија на видот.

— во натамошната разработка, на Беркли му се сторило како далеку подскватна теза за ана огијата да ја замени, односно, целосно напушти: во своја експлицитна формулација, лингвистичката теорија на видот завршува во ставот дека видот и не е друго туку визуелен јазик.

Изворише за реконструкција на Берклиевата ЛТВ

Џорџ Беркли ја изложил својата ЛТВ повеќе пати и на неколку начини. Проблемот на експлицитното разработување на ЛТВ во опусот на Беркли се појавува во четири различни дела, издадени од него вкупно десет пати, што значи за три повеќе од неговото дело кое имало најголем успех кај публиката — „Siris“, кој, како што е познато, бил издаден седум пати во текот на Берклиевиот живот. При тоа, ЛТВ Беркли ја презентирал на три различни начина, односно, во три стилски варијации.

ЛТВ се појавува најнапред во An Essay Towards a New Theory of Vision, 1709 година, потоа во A Treatise Concerning The Principles of Human Knowledge, 1710, па во Alciphron, 1732 и конечно, во The Theory of Vision, or Visual Language Vindicated and Explained, од 1733 година. Од тоа, „Есејот...“ ги печатил пет пати, „Алкифрон“ четири пати и „Визуелниот јазик...“ еднаш — вкупно десет пати.

Во пристапите Беркли редоследно — применил аналитичкиот, односно идуктивниот метод, па потоа дедуктивниот или синтетичкиот и, на крај, се определил и за дијалшката форма. Сите овие податоци покажуваат дека Беркли кон својата ЛТВ несомнено имал цврсти и постојани позитивно обоени емоции. Поконкретно, примената на овие методи стои, кај Беркли, во несомнена релација со степенот на неговата сопствена увереност во исправноста и применливоста на ЛТВ.

Така, во „Есејот...“ Беркли применува претпазлива, истражувачка постапка, карактеристична за современото сфаќање на методологијата на научното откритие. Тој назначува дека е ова „само обид кон теоријата“, според која вистинските објекти на видот всушност формираат јазик. Целата идеја се разработува сосема внимателно како од некоја далечина, така што единствено во заклучниот дел на „Есејот...“ се тврди дека визуелните податоци ни ги најавуваат физичките објекти на идентичен начин со кој зборовите на говорниот јазик ги сугерираат значењата — што е, стилистички, извонредно ефектно, бидејќи ни го пласира овој запрепастувачки став на самиот крај кога веќе немаме изгледи со него да полемизираме, или пак, на него да се привикнеме.

Во „Визуелниот јазик...“ Беркли го менува својот начин на експозицијата, а со него и аголот од кој ЛТВ се испитува. Видот е, во ова дело определен како еден облик интерпретација на еден посебен јазик, со кој тој има низа заеднички елементи. Овде веќе се појавуваат и чисто лингвистички термини, инаку целосно отсутни од „Есејот...“, какви

што се „знак“ и „означената ствар“, така што проблемот на оптиката сосема јасно се трансформира во проблемот на лингвистиката⁷.

Во реконструкцијата на Берклијевата ЛТВ главен извор на ова испитување го претставуваат четирите спомнати дела, од кои особено се значајни следните параграфи:

1. A. Treatise Concerning the Principles of Human Knowledge —
Третата објекција: општ проблем на ЛТВ
2. An Essay Towards a New Theory of Vision —

A. _____	2—51:	зборовите со кои се означува дистанцата а кои се користат во визуелниот јазик
B. _____	52—87:	зборовите со кои се означуваат димензиите во визуелниот јазик
C. _____	88—120:	зборовите за означување ситуации во визуелниот јазик
D. _____	121—146:	хетерогеноста и референтноста на зборовите во визуелниот јазик
E. _____	147—148:	основната идеја на теоријата
F. _____	149—159:	облиците и фигурите на геометријата како форма на визуелниот јазик

3. Alciphron —

A. _____	8—9
D. _____	10—12
E. _____	7, 14, 15

4. The Theory of Vision, or Visual Language —

A. _____	62—68
B. _____	53—61
C. _____	46—52
D. _____	41—46
E. _____	38—40

Во ова дело се појавува и еден проблем кој инаку не го имаме во останатите три дела: проблемот на разрешувањето на парадоксот на Молино (Molyneux) за човекот кој за првпат би ги „видел зборовите“ со кои се означува „аглестото“ и „сферичното“ — имено, за човекот

⁷ За илустрација, типично е Берклиевото воспоставување синонимски еквивалент меѓу вообичаениот термин „зборот“ и неговиот точен контекст кој кај Беркли се определува како „вистински објект на видот“. Со ова Беркли наполно ги изедначува сетилните визуелни вечатоци и јазичките составни елементи: „зборот“ и буквално станал „вистински објект на видот“; во идентичен контекст Беркли го трансформира термот „референтно“ (за определен збор,) во „вистински објект на допир и што е доследен чекор про излезен од екстремниот сензуализам на Берклиевата позиција.

кој се родил слеп, но, по одреден подолг период од дваесетина години би прогледал, па така би бил соочен со визуелниот јазик на истиот начин на кој еден странец, без претходно познавање на јазикот на земјата во која е гостин, би се соочил со непознатите зборови. Проблемот е поставен во параграфот 71 од ова дело.

Инаку, со проблемот на Берклијевата ЛТВ се занимавале, во историја на филозофијата, повеќе автори, во различен обем и од неизедначени перспективи. Опстојно разгледување на оваа теорија, нејзино промовирање во централна тема на едно генерално преиспитување, сепак е, изненадувачки ретко во постојната филозофска литература⁸.

Проблемот на класификацијата на ЛТВ

Тешкотиите на класификацијата на Берклиевата ЛТВ произлегуваат од повеќеслојноста на ова дело и од можноста еден текст да се чита на повеќе начини. Со други зборови, тоа се должи на својствата на делото, од една страна, и својствата на современиот читател на ова дело, од друга страна.

Слоевите на ЛТВ: Во оваа теорија јасно се засегнати следните проблеми. Проблемот на перцепцијата на надворешниот свет, при што, со ова дело, Беркли им се приклучува на Платон (од „Teetet“) и на Аристотел („За душата“). При тоа, Беркли се спротивставува на основниот правец на гносеолошката размисла, развиван под вијанието на Платон и Аристотел, а назначен најдиректно уште кај Протагора и Демокрит, правецот кој одиграл пресудна улога во историјата на познајната теорија, познат под различни имиња — од теоријата на репрезентативноста, до теоријата на одразот, или каузалната теорија.

Како што истакнува Беркли, процесот може да биде интерпретиран и обратно од начинот на кој познанието го разјаснува оваа класична теорија. Имено, ЛТВ е прв систематски обид да се активира субјектот како решавачки гносеолошки чинител во процесот на познанието. Марковата прва теза за Фербрах упатува на идеализмот како на онаа теориска ориентација која во овој правец, одиграла позначајна улога од предмарковскиот материјализам, а на истата позиција можат да се сведат и некои укажувања на Ленин (пред сè, прилогот „Кон прашањето за дијалектиката“ од „Филозофските тетратки“). Па сепак, во историјата на материјализмот, и воопшто, во марксистичката филозофска литература посветена на гносеолошката проблематика, колку што досегнува информираноста на авторот, Беркли никогаш не е спомнат

⁸ Од консултираните извори ги издвојуваме оние кои директно ја презентираат лингвистичката теорија на видот, или со неа, во некој контекст, полемизираат: С. М Turbayne: Works on Vision. цитираниот дел на коментарите; Т. У. Abbott: Signs and Touch. London 1864; Georg e Berkeley, Bicentenary. „British Journal for the Philosophy of Science, Vol. IV 1953; D. M. Armstrong: Berkeley's Theory of Vision. Melbourne 1961.

Од постарите враќања на оваа Берклиева теорија се издвојува практично само едно: она кое го прави J. St. Mill во неговите Dissertations adn Discussions, Vol I London 1875, по д наслов: Bailey on Berkeley's Theory of Vision.

по име како можеј репрезент на ваквата антрополошко-активистичка позиција во гносеологијата: поуверлива, поизразита илустрација за Марковата оценка од Првата теза, тешко да може и да се најде во историјата на филозофските текстови, по основната насоченост обоени идеалистички, од познатото Берклиево инсистирање дека „... на пример, боите, вкусот, миризбата, обликот и консистентноста, откако веќе еднаш е забележано нивното својство да одат заедно, почнуваат да бидат сметани за една засебна, од нас независна работа, означена со името „јаболко“: другите колекции на идеите конституираат карпа, дрво, книга, и слично...“⁹

Ленин, како што е познато, остро го критикува Беркли во својот гносеолошки несомнено најважен спис „Материјализмот и емпири-окритицизмот“. Не без причина: апсолутната афирмација на гносеолошкиот субјект, на човекот како извор и носител на познанието, изразена во екстремниот, бескомпромисен принцип „Esse — percipi“ на Беркли, никако не може да се помира со поставките на теоријата на одразот за апсолутната самостојност на гносеолошкиот објект и неговото промовирање во онтолошки темел на познанието, како што консеквенцата на иматеријализмот, логично произлезена од тезата за апсолутниот приоритет на гносеолошкиот субјект, не може да се вклопи во материјалистичките постулати изведени од доследно застапување на теоријата на одразот. Според тоа, во овој однос остануваат многубројни проблеми кои бараат натамошна разработка, но, кои, всушност, несомнено ја потврдуваат како гносеолошката, така и онтолошката аКТуелност на Берклиевата ЛТВ.

Оваа теорија навлегува мошне детално и аргументирано и во тесното подрачје на науката за оптиката. Како и во подрачјето на првиот проблем, и овде Беркли настојува да го оспори постојниот, доминантниот став. Во конкретниот случај, тој став е презентираан со Кеплеровата геометриска интерпретација на видот¹⁰. Како што точно забележува С. М. Turbayne, Берклиевата ЛТВ „...преставува прв аргумент во класичната дебата водена меѓу нативистите и емпиристите во оптиката, при што нативистите го прифаќале „а емпиристите го порекнувале постоењето на директниот или индиректниот визуелен перцептивен контакт со тродимензионалниот простор...“!! Истиот автор додава дека „...ова дело на Беркли претставува прв прилог во физиолошката оптика, дисциплина која дури по еден и пол век ќе ја дефинира и определи Хелмхолц...“¹²

ЛТВ претставува и научен потфат во кој несомнено, иако не и со посебна цел да се развие нова методологија на научното истражување, доаѓа до јасна примена на методот на моделите. „Може да не биде сосема одвишно испитувањето на употребата на другите значи,

⁹ G. Berkeley: A Treatise Concerning the Principles of Human Knowledge. src New York 1957, p. 23.

¹⁰ Според преводот на E. Rosen: Optics: The Science of Vision. New York 1957.

¹¹ С. М. Turbayne: цитирано дело, п. 14.

¹² Истото место

за да може да се разбере употребата на зборовите¹³. Конкретно, моделот кој се применува е изразито лингвистички, а целата теорија и се испитува, односно, по сфаќањето на Беркли, се потврдува токму со нејзиното вклопување во предложениот модел.

ЛТВ ги засегнува и аспектите на теоријата за универзалиите, а развива и аргументација за постоењето на сеприсутниот, беневолентен бог¹⁷. За оваа втора теза, како доказ се наведува и резонирањето на Хјум, од „Дијалогот за природната религија“¹⁵.

Не може да се заобиколи ни податокот дека ЛТВ му послужила и на Кант во формулацијата на неговото критичко учење — особено за решенијата на трансценденталната естетика. На ова упатуваат забелешките на Кант од „Прологомена за секоја идна метафизика“, во кои тој го истакнува уверувањето на Беркли дека „просторот го познаваме само по пат на искуството или перцепцијата“ што според Кант, инволвирало нужно заклучок според кој искуството „не е ништо друго освен чиста илузија“¹⁶.

Значаен момент претставува и Берклиевиот резонирање, изведено како консеквенца на ЛТВ, дека уметничките дела, без оглед на тоа со каква техника и во каков медиум се реализирани, никогаш не претставуваат одразена слика на предметите кои со нив се изразени, туку презентираат одредено значење посредувано со употребата на визуелниот јазик. Естетските консеквенци на ваквото сфаќање, одлично ги изразил Раскин, пишувајќи дека Берклиевата теорија претставува вистинско решение за уметноста: „Техничката сила на сликарството, во целост зависи од степенот во кој ќе овладееме со она што може да се нарече, невиност на око (innocence of the eye); тоа значи еден вид детска перцепција на дамки во боја, како такви, без воведување свест за тоа што тие претставуваат — онака како што би ги видел слеп човек, ненадејно обдарен со виделото“¹⁷.

Спомнатите аспекти не ги опфаќаат сите слоеви на ЛТВ. Ги спомнавме само оние што се по наше уверување, особено интересни за современ филозофски читател. Со оглед на оваа изразита сложеност и богатство на можните перспективи низ кои ЛТВ може да се испитува,

¹³ Alciphron. Dialogue VII, sec. 5.

¹⁴ Имено, Беркли верувал, додека Хјум бил и убеден, дека бог ги предупредувал луѓето на опасностите со низа претходни знаци (така провалиите би биле предупредувања да внимаваме, знаците како затемнување на небото пред силните бури би упатувале на блиското невреме, татежот би означувал јасно наестување на разорната сила на молњата. итн. Разликата, сепак, овде е мошне голема: за Хјум овие знаци важат едноставно во онаа форма во која се појавуваат; за Беркли, пак, тоа се всушност одредени јазици и зрззи, одредени визуелно формулирани реченици кои бог ги соопштува на оној природен јазик кој им е познат на сите луѓе — јазикот на видот!

¹⁵ Dialogues Concerning Natural Religion Part VI.

¹⁶ I. Kant: Prolegomena to Any Future Metaphysics. Library of Liberal Arts, New York 1950, p. 124.

¹⁷ John Ruskin: The Elements of Drawing, цитирано според E. H. Gombrich Art and Illusion. Now York 1960, p. 296. — тукa наведено според C. M. Turbayne, op cit. p. XVII.

акцентот на овој пристап, натаму ќе се стави врз проблемите кои најдобро можат да ја расветлат и потврдат основната хипотеза: дека Берклиевата ЛТВ, изградена во флагрантна спротивност на картезијанско-њутновската механички моделирана теорија на светот, во основа ги споделува постулатите врз кои е создадена оваа опонентска концепција — како што важи и обратното — застапниците на механистичкото сфаќање нужно ги асимилираат аксиомите од кои поаѓа нивниот најжесток противник — Беркли.

За да се постигне оваа цел, ЛТВ ќе биде третирана првенствено како генерална епистемолошка теорија, со директни консеквенции врз онтологијата.

Предметот, проблемите и аспектиите на ЛТВ

Централниот предмет на ЛТВ е загатката на општото уверување дека светот е објективен, идентичен и тродимензионален. „Седејќи во мојата соба, ја слушам кочијата како минува низ улицата; гледам низ прозорецот и еве, можам да ја видам; излегувам долу и влегувам во кочијата. Како што покажува овој пример, секој денвиот говор го упатува човекот да мисли дека јас ја слушнав, ја видов и ја допрев истата работа — имено, кочијата“¹⁸.

Дека станува збор за една директна и интуитивна идентификација на објектот кој бил предмет на различните сетила, нема сомнение. Проблемот е во тоа, врз што е втемелена оваа општа човечка инклинација? Имено: „Ние секогаш претпоставуваме идентитет на природата, односно, дека една иста работа може да биде заедничка за сите сетила. како што (сметаме дека и припаѓаат) просторноста, големината, обликот и движењето“¹⁹.

Од друга страна проблематично е како некои својства на објектите (properties“) можат да бидат перцепирани само со две сетила — видот и доширот — но не и со сетилата за мирис, вкус и слух²⁰. Ако веќе не може да се слушне, или помириса, на пример, обликот, што ни дозволува да го прифатиме идентитетот на објектит кои, во различни моменти постојат во нашите сетила сукцесивно, а не симултано и едновремено? Јас ја слушам кочијата и тогаш кога не ја гледам, или пак, можам да ја гледам кога таа стои запрена, што значи, дека не е присутна и во мојот слух — што ме уверува дека е тоа и во првата случаја сепак идентичен предмет? Проблемот е усложнет со постоењето на халуцинации, илузии, опсени, на кои, како што е познато, во одредени услови им подлежат сите сетила, без оглед

¹⁷ G. Berkeley: Essay... sec. 46.

¹⁹ G. Berkeley: Visual Language. secs. 47,41.

²⁰ Токму оние кои се темелиот за визуелниот контекст си „јазикот на видот“. односно, неговите секвенци: просторот, димензиите, обликот, движењето, боите...

на субјективната состојба во која се наоѓаат. Беркли ги третира овие ситуации мошне внимателно и темелно²¹.

И покрај тоа што никаде во трудовите посветени на ЈТВ не го спомнува гледиштето на Аристотел, начинот на кој Беркли го разрешува овој сплет дилеми несомнено, поради висок степен на сродноста во размислата, упатува на тоа дека тој го прифатил оној правец на разонирањето со кој се раководел Аристотел во „De Anima“²². Имено, појдовната позиција е во сознанието дека предметот на нашите сетила, нивниот вистински објект, не се предметите вон сетилата, туку сетилните податоци. Во овој сосема локовски постулат, содржана е претпоставката дека формирањето на нашиот сложен „реалистички однос кон светот, нашето апсолутно, „вродено и инстинктивно“²³ усверување дека тој постои надвор и независно од нас, никако не е последица само на сетилната активност, бидејќи оваа и не допира до предметот, туку дека, за нејзиното разбирање, е неопходно воведување нова познајна способност — имено, разумот, мислењето. Реалитетот, објективацијата на сетилниот податок, претставува, како според Аристотел, така и според Беркли, последица на разумска активност: „... видот не се лаже дека има сензација на нешто бело, но може да се излаже дека тоа белото е човек... бидејќи вистината и лажноста секогаш претпоставуваат постоење синтеза“²⁴. Со примерот на Аристотел речено, сетилните податоци се знаци, букви, на таблица, а умот, изразен преку способноста за синтеза и читање, тие знаци ги преведува во реченици²⁵. Видот, (способноста за гледање), кај Аристотел е третиран како сложена појмовна активност, а не како едноставен, непосреден сетилен чин. Со оглед на блискоста во начинот на кој се одвива процесот на гледањето и оној со кој се оформуваат реченици, односно, искази, јасно е дека, во дословна смисла, илузиите никогаш не се стриктно оптички, односно сетилни, туку секогаш го претпоставуваат активното учество на разумот, на синтезата: имено, само исказот може да биде вистинит или лажен. Меѓутоа, со ова сепак не е разјаснет начинот на кој ние преминуваме од сетилниот податок до поимот на физичкиот објект. Овој амбис Аристотел го премостува со воведување „централно сетило“, односно, „општа сетилност“²⁶.

Беркли го напушта Аристотеловиот пристап во оваа точка, но, како што е прецизно согледано, од овој поим тој ја извлекува основната инспирација на својата ЈТВ²⁷. Имено, доколку веќе треба да се

²¹ Во два случаја тој прави и детални анализи со цел да ја разјасни можноста на ваквите ситуации. Станува збор за „Случајот Бароу“ (The Barrow Case) и „Илузијата на месечината“ (Moon Illusion), за кои ќе стане повеќе збор подоцна.

²² Оваа сродност ја регистрира и одлично коментира и проф. Гарбејн во наведеното дело (С. М. Turbayne: Works... спореди стр. XIX—XXI).

²³ Спореди ги оценките на Хјум во неговата „Расправа за човечката природа“

²⁴ Aristotelis: De Anima 430b.

²⁵ Истото дело, 430a.

²⁶ Истото дело, 3425a.

²⁷ Според за ова кај С. М. Turbayne: цитирано дело. п. XXI.

претпостави некакво „централно сетило“ со способност за синтеза на сетилните податоци и разумската активност, тогаш може да се прими и претпоставката дека тоа се одвива според принцип на вклучување елементи во одредени моделски целини, во согласност со некои општи правила што ја регулираат целата оваа активност. Во интерпретацијата на Беркли, овој проблем најдобро се решава доколку сетилните податоци се третираат како елементи, како основни состојки на грануларно структурирана целина — со други зборови, одколку сетилните податоци претставуваат зборови, а способноста на видот се третира како јазички систем, односно, како развиен јазик.

Се разбира, решението на Беркли не е единствено можно. Напротив, тоа е толку посредувано, толку е последица на низа претпоставки и конструкции, што, во историјата на решавањето на проблемот на видот, претставува вистински исклучок. Главниот правец по кој се развивала теоријата на видот е оној што го репрезентира таканаречената геометрирска теорија на видот²⁸. Главните претставници на оваа теорија — Декарт, Лајбниц, Лок, Кеплер, Њутон, Галилеј — меѓутоа, биле соочени со низа тешкотии, поради кои, во научните кругови оваа теорија била повеќе молчешкум примана како догма, отколку што била критички преиспитувана и развивана. Основниот проблем на геометриското решение на видот, се сведува на тоа што е неопходно воведувањето на „духот зад камерата“, односно, интроекција на активна познајна свест, која, освен тоа, би морала да поседува, претходно, сложени и богати знаења за коректните начини на кои сетилните податоци — материјалот од „камерата“ — треба да се систематизираат и интерпретираат. Со други зборови, ова решение, дијаметрално опонирано на лингвистичкото, мора да ја прифати токму онаа претпоставка против која се бори, а која е темел на антагонистичката, лингвистичката теорија на видот: имено, „духот зад камерата“ мора да биде оспособен да ги разбере зборовите на сетилата — (осетот на светлината, бојата, итн.) — и да изгради јазик на видот.

Се разбира, аналогијата меѓу видот и јазикот, говорот, не е Берклиев монопол. Метафората „јазикот на сетилата“, или, „говорот на светлината“ итн. претставува составен дел на секојдневниот јазички фонд. Во теоријата, овие метафори ги употребуваат мошне често, дури и претставниците на геометриската теорија, непомирливи опоненти на Беркли — особено често го прават тоа Лок, Декарт, Лајбниц и Њутн — но, разликата е во тоа што за Беркли ова не е метафора! Видот

²⁸ Текот на развитокот на оптичките сознанија главно е обележен со Кеплеровите откритија, презентирани во Supplement to Witelo (1604) и Dioptrica (1611), односно, со аксиомите VII и VIII во Optics на I. Newton (1704). Во историјата на оптиката долго време се запоставени Арабјаните. Така принципот со кој Кеплер го илустрирал функционирањето на човечкиот вид — имено, споредувањето на окото и камера obscura, цели шест стотини години порано го има дословно така формулирано и докажано Ибн-ал Хаитхам, кога напишал: „Она што важи за камера obscura во целост важи и за окото“ За истражувањата на Ал-Хаитхам, познат и како Алхазен, постои ренесансен превод од Фредерико Риснеро, на главното негово дело „Книгата за оптиката“ (Opticae Thesaurus Alkazent Arabis),

е *навистина* лингвистичка структура! За Беркли, податоците добиени со сетилото за вид, вистински претставуваат идиоми на еден посебен јазик, со што тој сака, преку конструирање цела теорија, да ги разјасни оние аспекти што геометриското решение не успеало да ги расветли, а кои се клучни и за консистентно сфаќање на целиот процес на гледањето и воопшто, видот, како способност.

Секако, ваквата теориска платформа го обврзала Беркли да биде готов и за прифаќање нови, непредвидливи онтолошки реперкусии. Дека тој ова сосема свесно го прифатил, клучен доказ претставува и недоволно истакнуваната, но несомнената органска поврзаност меѓу неговата теорија за видот и неговиот иматеријализам²⁹. Во оваа смисла може да се тврди дека во филозофските сфаќања на Беркли постои логичка и проблемска кохезија, органска синтеза, која го обврзува непостојан напор да ги усогласува различните аспекти на својата теорија Меѓутоа, наедно ова значи дека начинот на кој таа координација е изведена, треба да има една централна идеја. За Беркли, таа е неговата ЛТВ.

LTV — *In medias res*

Услов за консистентно формулирање на така необична теорија, каква што, несомнено, претставува ЛТВ, може, според зборовите на Беркли, да се сведе врз прецизно разбирање на суштинската функција на јазикот. Натамошната задача е јасна: од определувањето на суштината на јазикот, преку компаративна метода, треба да се докаже изворната истородност на видот и јазикот — односно, да се демонстрира лингвистичката природа на видот.

Ако можеме да се согласиме дека „јазикот претставува арбитрарна употреба на стилни знаци... без сличност или нужна врска со значаените предмети... чија функција не е само комуникативна, туку е бескрајно разнолика, така што преку неа јас се забавувам, подучувам како да дејствувам, и тоа не само во однос кон присутните сега предмети, туку и во однос на оние што не се тука, или што ќе постојат во иднината...“³⁰ тогаш е јасно дека основната дефиниција за јазикот важи многу пошироко отколку што е вообичаено да се мисли. Имено, ваквиот дијапазон на активноста и употребливоста го оправдува обопштувањето на низа активности: „Воопшто не е важно дали тие знаци се изговорени или напишани; дали ги примам преку очите или преку ушите, тие имаат иста вредност, и подеднакво го потврдуваат постоењето на една мислечка, интелегентна, конструктивна причина“³¹.

²⁹ За ова тврдење аргументацијата види ја кај К. Погерс: *Two Mistake about Berkely.. „Philosophy“ Vol. 53, no. 214. oct. 1980*, како и кај D. G. Colltnide: *Berkeley on Space, Sight and Touch. „Philosophy“ 53, January 1978*, односно, во материјалите на „George Berkeley Bicentenary“, цитирано издание, стр. 38.

³⁰ Alciphron. *Dialogue IV, sec. 7.*

³¹ Истото дело. Инаку, оваа мисла Беркли ја повторува и во *Essay, sec. 147* како и во *Visual Language, sec. 40.*

Според тоа, „гледањето“ пред сè значи „предвидување“, што одново ја поткрепува тезата за синтетичката природа на видот, токму, како што и јазикот функционира врз исти принципи: „Кога, во вашите“ зборови, го согледувам значењето, не морам ли, пред тоа, да ги забележам самите зборови³²“

Како што зборовите, во обичниот јазик, функционираат во улога на *знаци за предметите*, или *знаци за акција*, така и визуелните претстави означуваат одредени содржини или упатуваат на одредени дејства, при што воопшто не мора да се претпостави некаква кореспонденција меѓу знакот и означеното. Беркли не пропушта да направи детален преглед на низа ситуации со кои може да се докаже отсуство на совпаѓање меѓу сетилната импресија, како знак, и предметот кој е, со тој знак, со таа импресија, означен³³.

Со ова, Беркли подготвува терен за еден крајно неочекуван, за ЛТВ пресуден, заклучок: дека објектите означени со видните импресии, *воопшто не се наоѓаат во просторот!* Тие се „посебен сноп мисли или осети, сензации, кои, во човекот стојат толку блиску до него, колк што стојат и болкат или задоволството, или пак, најскриените страсти на душата“³⁴. Меѓутоа, треба да се одбележи дека Беркли не го прекнува постоењето на објектите, независно од активноста на сетилото за вид: Евидентно е, според тоа, дека предметите кои во взаемните односи, ги примаме како да стојат повисоко или пониско, мораат да бидат третирани како постојни без оглед на нашиот разум, во амбиенталниот простор³⁵.

Со овој став Беркли го отвора најпроблематичното прашање на јазикот: доколку не постои врска меѓу знакот и означеното, или, по точно, доколку меѓу нив нема сличност ни каузалитет, како е воопшто можно нивното поврзување? На што тоа се должи? Сликковната теорија на јазикот проблемот го вратила, како што е познато, зад барисерата: за неа мора да постои дословен паралелизам помеѓу структурата на светот и структурата на јазикот. Беркли истрајува на оној најистурен дел од фронтот: дури, ги пали мостовите кои би можеле да го извлечат и вратат во безбедното засолниште на теоријата на одразот. Еве како го прави тоа.

Најнапред треба да се докаже дека целата традиционална теорија за јазикот, односно, нејзиниот корелат, геометриската теорија на видот, греша всушност во основниот постулат. Затоа, Беркли тврди дека „јазичките знаци не се ниту слики на, ниту изразуваат нужни врски со, означените предмети“³⁶. Имено, „кога знаците би биле слики итн., тогаш ние би можеле да ги интерпретраме без оглед што тие не ни се есензивно дефинирани“³⁷, а, со оглед што тоа не е точно („Ние спо-

³² Alcipnon, Dialogues IV, sec. 8.

³³ Оваа теза Беркли детално ја развива во Essay secs. 155, 157, 8, 9,

³⁴ Essay, secs, 41. додека слична идеја има и на sec. 94.

³⁵ Essay, sec. 94.

³⁶ Експозицијата е дадена во Essay, secs. 127, 128, односно, Visual Language secs. 20, 41, 42.

³⁷ Essay, sec. 133; Visual Language, sec. 44.

ред тоа, мораме да дозволиме, или дека видливата просторност и облик битно се разликува од допирливата просторност и облик, или пак, да се соглесиме дека решението на овој проблем... е погрешно³⁸), јасно е дека ние мораме да имаме остензивна дефиниција за видот воопшто да биде може, односно, индиректно, дека знаците не се идентични со означените предмети³⁹. Самиот процес на сетилното восприемање јасно ја потврдува својата остензивна природа, односно, сетилните објекти се консеквенци на остензивна дефиниција⁴⁰, што се демонстрира и со нужноста определбата на еден предмет секогаш да се посредува со „искуство, со повторување, со кое се стекнува навика да се знаат врските“⁴¹ меѓу означеното и знакот.

Дека во ова не може да има сомнение, Беркли докажува на три начина. Најнапред, упатува до фактот дека различните знаци (зборовите во различни јазици) очигледно не поседуваат врска или сличност со означеното (истиот предмет); 1. инаку, не би можело да се разбере зошто, на пример „Кинезот, откако ќе ги слушне зборовите „човек“ и „дрво“, на англиски јазик (кој тој, во примерот, по претпоставката не го познава — Ф. М.), нема да помисли на предметите што тие ги означуваат.⁴² 2. што, според славниот проблем, поставен од Молино, (за тоа, дали би можел човекот, роден слеп, но потоа, по долги години, одново обдарен со виделото, да разликува округло од четвртасто тело ако претходно не ги допре)⁴³, ваквиот човек би бил неспособен, непо средно, со видот да ги идентификува објектите, што дотогаш ги знаел само преку допирот;⁴⁴ 3. што одредени значења, добиени преку остензивна дефиниција, постојано се поврзуваат со знакот, дури и тогаш кога тој очигледно нема никаква сличност со нив:

„... Ова не е чудно, доколку се потсетиме колку е тешко за сите нас да слушнеме зборови на наш мајчин јазик, без да ги разбереме Колку и да се напрегаме да го раздвоиме значењето од звукот, тоа се-

³⁸ Essay, sec. 133.

³⁹ Слично е дадено и во Alciphron, Dialogue IV, sec. 11.

⁴⁰ Остензивната дефиниција се состои во „поврзувањето на звуците (или боите преку слухот (и-и видот) секогаш кога е присутен објектот кој се дефинира“ — според Bertrand Russell: Human Knowledge, Now Yor^o, 1948, p. 501.

⁴¹ Alciphron., Dial. IV, sec. 11.

⁴² Истото место.

⁴³ Како што упатува Ернест Касирер во The Philosophy of the Enlightenment (Princeton 1951) практично целата епистемологија на XVIII век во Европа, на овој или оној начин се враќа назад, кон загатката на Молино, која тој му ја упатил на Лок 1693 (а која Лок ја објавил во второто издание на Essay Concerning Human Understanding, од 1694 година. Рационалистите сметале дека слеп човек, кога прогледа би бил во состојба да разликува топка од коцка, а при тоа да не ги дозира, затоа што претпоставувале вродена симуланост во функционирањето на сетилата за вид, и допир; спротивно, емпиристите сметале дека ваква вродена симуланост нема, па, дека, според тоа, човекот роден слеп, кој по повеќе години прогледал, не би можел, само со гледање, да разграничи кое тело е топка, а кое коцка. Случајот кој Беркли наведува на крајот од делот Theory of Vision, or Visual Language, sec. 71, според Philosophical Transactions, за еден таков случај, го потврдил очекувањето на емпиристите: тој човек никако не можел само со видот да погоди кое тело е обло а кое е со остри ивици.

⁴⁴ Alciphron, citirano место.

пак ќе пробие во мислењето, така што ќе ни се види крајно тешко, ако воопшто возможно, да се поставиме во положбата на странец кој никогаш не го научил нашиот јазик, така што би биле изложени само на звуците, без регистрирањето на значењето кое му е придоддено⁴⁵.

Доколку за овој трет доказ Беркли и можел да најде јасна евиденција, проблемот на вториот доказ (загатката на Молино) долго останал без конкретен материјал. Меѓутоа, во последниот спис посветен на ЛТВ⁴⁶, Беркли, со голема радост, наведува еден пример на човек, слеп од најраното детство, кој подоцна прогледал и кој ги покрепил очекувањата на Беркли за тоа дека тој, практично не е способен да ги обедини визуелните дамки во обликувани конкретни предмети, за кои дотогаш стекнал претстава преку сетилото за допир. Импресивниот опис на овој случај⁴⁷, Беркли, не без гордост, го завршува со зборовите: „Така, со фактите и искуството, бса не малку поткрепени оние делови на мојата теорија кои се чинат најоддалечени од секојдневните сфаќања и здравиот разум, а до кои јас многу години пред тие докази, дојдов по пат на разумот“⁴⁸.

Наодите на овој прв случај, познат како „Чеселденов случај“, се потврдиле и со некои други, не помалку импресивни случаи⁴⁹.

Останува, доколку претходното е точно, за Беркли исто да го повлече последниот, неодбранлив потег: да покаже дека и јазикот и видот претставуваат две активности од ист организациски и структурален тип, кои, несомнено бараат долго учење и постојано применување на остенивната дефиниција. Како што вели овој голем иматеријалист: „...јазикот се учи со постојана и долга активност на поврзување потполно различни идеи“⁵⁰, што се гледа и од тоа што „...слеп човек, откако ќе прогледа, не може веднаш да ги именува предметите што ги гледа... но, по подолго искуство ќе може да ги поврзува со предметите што можат да се допрат, што значи, ќе почне да ги смета за знаци, и ќе им дава исти имиња како и на означените предмети“⁵¹. На идентичен начин и странецот го учи јазикот на непознатата средина. Со оглед на амбивитетноста на јазикот, кој често „не сугерира исти значења на исти начини“⁵², може да се разбере како доаѓа и до визуелни, сетилни илузии, кои, преку идентична импресија, можат да означат различни работи, или обратно, преку различни импресии да означат иста работа⁵³.

⁴⁵ Essay sec. 159.

⁴⁶ Visual Language, sec. 71.

⁴⁷ Овој случај бил откриен од Will Cheselden, во 1728 год. Во sec. 71 Беркли го пренесува централниот дел од извештајот на Cheselden.

⁴⁸ Visual Language, истото место.

⁴⁹ С. М. Turbayne дава три типични описа на вакви случаи кои се совпаднаа со оној на кој упатува Беркли Raepenmann's Case, Nunneley's Case i Dutfour's Case) Види подетално во наведеното дело, стр. XXXI.

⁵⁰ Како и во Essay secs. 25, 62, односно, во Visual Language, sec. 47.

⁵¹ Visual Language, sec. 45.

⁵² Alciphron, Dial. IV, sec. 12.

⁵³ Така, според примерот на Беркли, стапот може, во водата, да изгледа прекршен, а сепак да е прав, или пак, црвенилото на образите може да означува срамежливост, но и среќа — спореди во Essay, sec. 565.

Контекстот на лингвистичкиот израз, го определува и значењето на специфичниот збор: во нашата визуелна активност, пак, контекстот на она што сакаме да го видиме, или што очекуваме итн, го определува и она што непосредно ќе го видиме — некогаш дури и ако тоа не е дадено во сетилата — односно, она што *нема да ја забележине и реинтерпретираме визуелно* — иако тоа може да биде сосема јасно присутно во видот, односно, достапно за визуелна импресија:

„Познато е дека зборовите изговорени во одредени околности, или во контекст со други зборови, немаат секогаш исто значење како кога се изговорени во поинаков контекст. Истата визуелна импресија . . . поставена високо, нема да ни сугерира иста големина како во случај да е поставена на иста далечина, но и во исто ниво со очите. Причината е што не сме навикнале објектите да ги гледаме на голема височина. . .“⁵⁴

Главниот доказ на основниот став на ЛТВ за идентичната структура и суштинската непросторност на видните импресии, како што е случај и со лингвистичката активност, и лингвистичките елементи, Беркли, како што се гледа, го наоѓа во контекстуалната теорија на значењето. Со други зборови, како што предметот „бор“, не е идентичен со зборот „бор“, така и визуелната импресија на борот не е исто што и самиот бор; и натаму, како што значењето на зборот „бор“ многу зависи од контекстот на исказот — употребен метафорично, дескриптивно, во состав на некој друг збор, како префикс за некој друг збор или како во случај бор (БА), каде што немаме претстава на стеблото на борот плус небор „БА“ итн. (з) бор — (з) бор = собир; (з) бор = реч итн., — така она што ние го гледаме како импресија на „бор“, директно зависи од контекстот во кој тој се наоѓа — како пречка на патот, како излез од опасност, како потенцијален материјал за изработка на нешто. . .

Меѓутоа, Беркли настојува својата ЛТВ да ја зајакне и со други аргументи. Така, тој издвојува некои натамошни особености на лингвистичкиот модел и ги применува во расветлувањето на функционалните особености на видот, а со тоа и во разјаснувањето на вистинската природа на светот, за кој ние формираме мислење преку сетилото за вид.

Во јазикот ние употребуваме синтети кои се овозможени со правеење големи скокови во значењата. Така, кога еден јазик ќе го именуваме („English“ — во примерот на Беркли), ние при тоа мислиме како на говорниот, така и на пишаниот јазик, односно, и на конкретно употребениот и потенцијалниот итн.⁵⁵ Ова значи дека јазикот мора да дозволи концентрација на различни значења само во еден збор, инаку би завршил во бескрајно зголемување на фондот на зборовите и конфузија⁵⁶

На истиот начин, во процесот на видот (гледањето), ние доаѓаме до некои општи, синтетски знаци што важат униформно, без оглед на специфичните околности и можните разлики во контекстот на видењето. Ние употребуваме поими „високо“, „ниско“, „големо“ „мало“,

⁵⁷ Essay, sec. 73.

⁵⁸ Three Dialogues. . . Dialogue 3, p. 93 (C. M. Turbayne: op. cit).

⁵⁶ Visual Language, sec. 46.

„далеку“, „блиску“, но ние исто така и ги систематизираме објектите на видот, односно сетилните импресии, не мерејќи ги прецизно критерумите со кои овие би се дефинирале⁵⁷.

Во јазикот, натаму, некои зборови можат да се употребуваат и како метафори — во аристотеловско значење на „именување еден предмет со името кое му припаѓа на нешто друго“⁵⁸ — но, истото се случува и во текот на визуелната активност. Ние само на тој начин и доаѓаме до зборовите што ја определуваат голенимата, или го, прецизираат растојанието, односно на движењето итн., бидејќи секогаш го репрезентираат односот на визуелните објекти: „На истиот начин се користат, за изразување на видливите идеи, зборовите „ситуација“, „високо“, „ниско“, „горе“ и „долу“, а нивната смисла е, при тоа, аналогна“ (со јазичката Ф. М)⁵⁹.

Со ова, патот кон најрадикалните заклучоци, за Беркли е отворен. Видот, способноста за гледање, е всушност, универзален јазик кој се учи од најраното детство, карактеристичен како за човекот така и за животните. Тоа е јазикот со кој нам ни се обраќа „Творецот на Природата“. Поради тоа, овој јазик е идентичен во целиот свет, и наено, поради неговата општост, еднаквост и раното совладување (прогледување), сите луѓе во светот се предиспонирани да веруваат дека визуелниот знак и означениот со него предмет се всушност идентични⁶⁰.

Општите имиња и општите поими, во јазикот на видот заменети се со „општите предмети“, заедничката природа“ итн.⁶¹. Употребата на граматичките правила и нивната релативна отвореност за личен избор, заменета е, во визуелниот јазик, со цврстата констелација на светлосните околности и метафорите на просторот, односно, со директните последици до кои доведува непочитувањето на тој говор — принудната страна идентификувана е со непосредноста на телесни санкции⁶².

Вистинскиот јазик, имено, говорниот јазик, претставува, всушност, вештачка творба, наменета за размена на информациите во поглед на содржината на она што го гледаме — што ни е пренесено преку визуелниот јазик. Во тој случај сосема е разбирливо како доаѓа до тоа, разни народи на имаат различни јазици: процесот на формирањето јазици, како вештачки творби — поради разликите на тие народи, но, пред сè, поради основното несоваѓање помеѓу знакот и означеното — зборот и визуелната идеја — се одвивал во согласност со конкретните

⁵⁷ Истото дело, sec. 46.

⁵⁸ Поетика, 1457b.

⁵⁹ Visual Language, sec. 46.

⁶⁰ Visual Language, sec. 47; Alciphron, Dtal. VII, sec. 11; Essay, sec. 144. Во Visual Language аргументацијата оди преку анализата на нашето уверување во идентитетот на природата, додека во Essay Беркли вго апрострофира нејзиниот константен и универзален карактер, како доказ на универзалноста и константноста на знаците на овој „општ јазик“, односно видот (имено, она што сме го виделе еднаш, можеме да го видиме на наполно ист начин онолку пати колку сакаме, како што можеме и еден збор да го повториме на ист начин и тој да го задржи своето значење неизменето)

⁶¹ Visual Language, sec. 35.

⁶² Essay, sec. 59.

околности, кои никаде не биле сосема идентични. Од друга страна, дека некои луѓе, дури и во визуелниот јазик „гледаат“ различни работи, односно, го „владаат“ со нееднаков успех, може да се објасни, со тоа што, со оглед на извесни перцептивни разлики и врз нив засновани амбигвитетности на јазикот, различни луѓе сосема логично им придаваат донекаде различни значења на зборовите на визуелниот јазик. Ова особено јасно се илустрира со познатиот оптички парадокс на месечината, која се чини поголема над хоризонтот, отколку над меридијанот, парадокс кој Беркли логично го толкува од позицијата на ЛТВ⁶⁵, иако е тој необјаснив од позицијата на стриктно оптички законитости, во што се увериле, по неуспешните обиди, и Декарт, Гасенди, Хобс и други⁶⁷.

Импесионира и тоа што Беркли се фатил во костец и со еден уште попознат проблем: со случајот на Бароу (Barrow's case)⁶⁵. Парадоксот на Бароу, за кој дури ни современата оптика не нашла решение, Беркли, во согласност со својата ЛТВ, го третира по аналогија со поимен амбигвитет до кој често доаѓа во јазикот⁶⁶. Имено, доколку веќе нема никаква структурна разлика меѓу видот и јазикот (а тоа е суштината на ЛТВ), тогаш и непроспизностите, парадоксите на јазикот и видот можат да се интерпретираат со единствена логика. Како што во некои искази имаме случаи при кои доаѓа до вмешување на јазички знак кој сугерира обратно значење од она што навистина се појавува (ироничен или подбивен контекст на некои метафори, итн). што ние успеваме да го амортизираме со одредена интонација, или со нагласување на контекстот, така и во многу посвршениот јазик на видот промомкнал случај од истиот тип. Коректното читање“ на она што го гледаме а што е различно дури и обратно од она што би морале да го видиме во ситуацијата формулирана со примерот на Бароу, може, тврди Беркли, да се постигне со исти средства како и во јазикот: со вежба и експериментално⁶⁷.

Пресметка со сликовната теорија на јазик и формулирање јазичка теорија на слики⁶⁸ тоа е најкраткото ресиме на она што Беркли го презел и наедно го остварил во ЛТВ. Раководен од јасни мотиви да опонира Беркли наспроти владеачкото уверување презел и еден еминентно конструктивен, оригинален потфат, со изразито афирмативна конота-

⁶⁵ Essay, sec. 74.

⁶⁶ Essay, sec. 75.

⁶⁵ Исак Бароу (1630—1677), професор на Кембриџ и учител на Њутн. Овој проблем го дава во *Eighteen Lectures*, Lect. 18.

⁶⁶ Essay, sec. 29.

⁶⁷ Решението на Беркли е доведено во прашање кај М. Н. Pirenn: *Physiological Mechanisms in the Perception of Distance and Signi and Berreley's Theory of Viston* "British Journal for the Philosophy of Science", IV, 13, May 1953 но, не е понудено друго.

⁶⁸ „Почнав со отфркување сликовна теорија на јазик, а завршив со усвојување на јазичката теорија на слики“ како што го интерпретира ставот на Беркли Нелсон Гудмен во својот прилог *The Way the World is*, „Review of *Metaphystsc*“, XIV, 1 September 1960, овде наведено според С. М. Turbayne, op. cit. str. rII.

ција. Од спротивставувањето на концептот на „голсмиот механизам на природата“ Беркли не се упатил кон неговото уривање, туку кон конструкција на она што нему му изгеддало поприфатливо: Универзалниот јазик на природата“ ја потврдува својата самостојност токму со тоа што ги напушта сите клучни прэмиси на картезијанскиот модел-односно, што остварува сопствена логика и смисла.

Заклучок

Доколку е на место претходната оценка, доколку имаат зила аргументите со кои таа овде е поткрепена, што значи, доколку може да се уважи дека Беркли е оригинален мислител, тоа би дало право да се донесат и некои заклучоци:

а. Дека сопругата на Беркли Ана Форстер секако не е единствената која не го разбрала својот брачен другар (кога тврдела дека Беркли има талент само за деструкција) како дека ни Алфред Нортон Бајтхед не е осамен во грешката кога тврди дека делото на Беркли отпловило со матицата како никогаш да не било напишано. Или, во поуниверзален контекст: дека историското преиспитување и во овој случај се потврдило како оправдано;

б. Дека факторот „спротивставеност“ ќе мора да помине низ сериозна и длабока трансформација — така што неговиот интерпретативен синор значително да се ограничи, а неговото право да го каже по следниот збор во градење објективен историја на науките и идеите, да биде укинато;

с. Реинтерпретација на филозофијата на Беркли е неопходна: Доктрината во која сета стварност суштински се сведува на човечка активност — а тоа е суштината на иматеријализмот на Беркли — секако полага повеќе право да се вброи во оние идеалистички сфаќања кои „... апстрактно ја развиле активната страна на предметот. .“⁶⁹ отколку, на пример, вообичаената асоцијација — Хегел и евентуално, Кант. Бидејќи, стриктно погледнато, Хегел воопшто не стои на позицијата на афирмирање на антрополошкиот карактер на стварноста: неговиот Апсолут е синоним на Логос, никако не мора да означува човекот Логос ниту негов ум. Кај Хегел е, имено, несомнено дека постои и пред и по, како и *вон*, човекот. Беркли, меѓутоа, изрично ги обелитува сите предмети со тоа што ги сведува на човечка гносеолошка активност: ставот „esse = percipi“ тоа јасно го назначува, како што LTV несомнено го исполнува овој постулат со конкретност и содржина.

Се разбира, и забелешката дека „...сетилната активност тука е развиена само апстрактно. .“⁷⁰ стои во многу појасна релација кон Берклиевото определување на поимот „percipi“, отколку кон Хегеловата

⁶⁹ Во контекстот на Марковата I теза за Фојербах.

⁷⁰ Истото место. Секако, самата исправка на конотацијата воопшто не влијаела врз смислата на тезата. Сепак, императивот на коректна историска интерпретација наметнува сериозно преиспитување на досегашното испитување на Беркли од генезата и традицијата на филозофската антропологија.

филозофија. Со други зборови, антрополошкиот радикализам на Беркли не само што е евидентен, туку прераснува и во апсолутен антропоцентризам: никогаш, ни порано, ни подоцна, една филозофија не го афирмирала антрополошкиот карактер на светот со толку бескомпромисност, како што тоа го направила филозофијата на Џорџ Беркли. Разработката на неговата енерџијално антрополошки постулирана филозофија треба допрва да го расветли и карактерот на неговиот иматеријализам;

д. Дека актуелноста на една така необична, фантастична и фантазмагорична идеја каква што е, на прв поглед онаа врз која се потпира Берклиевата LTV (имено, дека видот е всушност јазик!), може да се покаже несомнена доколку се збогати со современите истражувања на филозофијата на јазикот, односно, доколку се вгради во постојните лингвистички сознанија: наредно, таа (како во „Бароу случајот“) може да биде сериозен инструмент за разбирање одредени оптички феномени.

Древната кинеска слика на Земјата на Бесмртните може да ни открива нови сознанија секој пат кога ќе ја погледнеме; можно е дури и самата слика да ја измениме, нешто да доцртаме, да внесеме уште еден далечен и нестварен венец сини и маглести планини; но она што сликата го претставува, Земјата на бесмртните, — тоа остаува исто — недопрено со нашите измени, збогатени сознанија. Слично е и со подрачјето низ кое патува историја на идеите: До некои негови места не може никако да се стаса.

Ferid Muhic:

RADICAL ANTHROPOLOGY OF BERKELEY'S IMMATERIALISM

S u m m a r y

The paper is an attempt for historical requestioning of Berkeley's so called „linguistic theory of vision“ or „visual language“.

Critical analysis of widely accepted classification, according to which George Berkeley's philosophy is non-creative, that it failed to affect the main stream of scientific thought, and that it contains no anthropologically relevant insights . . . being entirely polemic and scholastic.

The reconstruction of Berkeley's theory of vision here is founded on all his works that formulate, elaborate or mention the problems of vision, i. e. : An Essay Towards a New Theory of Vision (1709); A Treatise Concerning The Principles of Human Knowledge (1710); Alciphron (1732); The Theory of Vision of Visual Language Vindicated and Explained (1733).

Special care is paid to the work of Colin M. Turbayne: „Works on Vision“ (1963).

In the conclusion, author proves that George Berkeley's philosophy, and in particular his theory of vision, is, contrary to the prevailing classification, *original* in its character, and that its conotation is essentially anthropological, that it is forming a system of most radical anthropology culminating in his theory of vision. According to the author, this theory of Berkeley can be inspiring source for further philosophical, linguistic, and optic research endeavors.